

SOCIOLOGIA REDIVIVA, *50 de la reinstituționalizarea învățământului sociologic din România*, editori: Maria Voinea, Ioan Mărginean, Septimiu Chelcea, Editura Universității din București, 2016.

Aniversarea, după jumătate de secol, a reîncepterii predării unei discipline reprezintă un eveniment important într-o universitate, mai ales dacă acea disciplină (este vorba, evident, de sociologie) a avut un destin dramatic după cel de-al Doilea Război Mondial. Din acest motiv, publicarea unei cărți de 172 pagini la Editura Universității din București, care nu beneficiază decât de o restrânsă difuzare, ar putea transmite o sugestie (incomodă!): coordonatorii volumului nu au dorit, parcă, să acorde o vizibilitate mai mare acestei aniversări – aceea a repornirii învățământului sociologic în Capitală. Acest sentiment a fost sugerat și de ședința festivă de la universitate, din iunie 2016, ocazie cu care s-a lansat și volumul de față, prin faptul că mulți vorbitori au subliniat că evenimentul a fost organizat de promoția acelor sociologi care și-au început studiile în 1966.

Desigur, tema reabilitării sociologiei în anii '60 nu a ocolit atenția unor cercetători, încât și reîncepterea predării sociologiei a fost amintită în contexte mai largi. În primul rând, trebuie menționat volumul intitulat *Miron Constantinescu. O biografie*, de istoricul Ștefan Bosomitu, apărut în 2014, precum și cartea memorialistică a profesorului Septimiu Chelcea, intitulată *Așa a fost? Așa îmi aduc aminte*, publicată în 2016. Datorită importanței acestor două cărți pentru înțelegerea sociologiei din regimul comunist, voi reveni asupra analizei lor. A mai apărut un volum în 2014, coordonat de profesorii Cătălin Zamfir și Iancu Filipescu, intitulat *Sociologia românească: 1900–2010. O istorie socială*, care conține un inventar interesant al publicisticii sociologice românești.

Evident, această culegere de texte reprezintă un document foarte important pentru istoricii sociologiei, cuprinzând discursul martorilor care au asistat la repornirea învățământului sociologic bucureștean, dar și unul care conservă fapte prețioase din memoria participanților încă activi acum, participanți, atunci, la acel început universitar. Într-o scurtă recenzie nu este loc pentru analize ample ale acestui tip de document, dar merită, oricum, să atragem atenția asupra faptului că, în ciuda caracterului festiv al volumului supus discuției, au existat diferențe profunde de opinii între autorii articolelor. Una dintre vechile dileme ale reînființării învățământului sociologic în București a constituit-o problema continuității, adică principiul conform căruia noua sociologie trebuie ori să continue tradiția gustiană, ori să se racordeze la sociologia anilor '60, sub oblăduirea ideologiei oficiale de partid. Volumul susține de la bun început atașamentul față de tradiția interbelică. Chiar și profesorul Ion Drăgan, fostul șef de catedră și director de institut de sociologie, a susținut această filiație. Totuși, în argumentația sa el introduce o notă de relativism, impusă, probabil, de amintirea dificultăților de fondare a secției de sociologie la universitate: „Nu aş putea susține însă cu toată convingerea că toți actorii acestui reviriment științific – mă gândesc îndeosebi la noi, cei mai tineri – am conștientizat în toată profunzimea valoarea și semnificațiile adânci, de ordin cultural, social, intelectual și științific, la care am avut șansa de a participa. Sigur, ar fi prea limitativ să reducem angajarea noastră ca tineri protagoniști la simple pusee de entuziasm intelectual tineresc, deoarece toți credeam cu tărie că ne înscriem într-un program nu doar de reinstituire a unui sistem sociologic consolidat, ci și într-un proiect actualizat de redezvoltare a învățământului și cercetării sociologice. Oricum ar fi stat lucrurile, personal m-am simțit pentru prima dată cuprins de un fel de euforie intelectuală, părtaș la un act socio-cultural de recuperare și refondare în perspectivă a Școlii românești de sociologie”.

„*Revista română de sociologie*”, serie nouă, anul XXVIII, nr. 3–4, p. 325–330, București, 2017

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

Strâns legată de problema moștenirii gustiene apare și evaluarea rolului lui Miron Constantinescu, fost student al lui Gusti, devenit apoi demnitar al regimului comunist, în înființarea secției de sociologie, în 1966. Dacă, în general, participanții – foști studenți și cadre didactice – acceptă la unison rolul său de fondator al secției, profesorul Vlăduțescu, profesor al primei promoții de sociologi, opinează totuși: „Dar «ușorul dezgheț» (în a doua jumătate a anilor '60, n.n.) era numai «ocazia», intervenția hotărâtoare fiind a lui Miron Constantinescu, poate singurul său merit. Altminteri, nelăsând pe seama sociologilor de odinioară, care mai supraviețuiseră fizic, dar și profesional (între timp unii se reorientaseră), să facă ei ceea ce trebuia să se facă, și-a impus proiectul său, intens ideologizat. H.H. Stahl, pe care, ce-i drept, îl chemase, dar ca suplinitor, din umbră, a îndreptat ceea ce se putea îndrepta și în limitele în care din poziția sa era în măsură [s-o face]. Când a făcut «tematica sociologiei», avea să-și amintească prof. Stahl, Miron Constantinescu punând-o față în față cu aceea a catedrei de materialism dialectic, nu mai vedeai nicio deosebire (...). Cel puțin, sociologia generală, cursul său, pare-mi-se, era un fel de materialism istoric, care, la rândul său, aducea mai mult cu socialismul științific decât cu filosofia socială”.

Căutările anilor respectivi se reflectă și în textul profesorului Septimiu Chelcea, care, ca tânăr asistent, percepe „la firul ierbii” realitatea reînființării disciplinei sociologice: „În 1966, la reinstituționalizarea sociologiei, grija unora dintre noi a fost să nu fim acuzați de «gustism». Chiar profesorul Henri H. Stahl s-a delimitat critic de monografia sociologică practică în Școala sociologică de la București, condusă de Dimitri Gusti. Cu toate acestea, secretarul de partid despre care am mai povestit i-a reproșat într-o ședință de catedră că planul de cercetare a procesului de urbanizare pe care l-a prezentat nu reflectă concepția materialist-dialectică și istorică. Ca și alții, spre rușinea mea, nu am spus nimic în apărarea celui ce, ca profesor, mi-a fost model, fără a putea să-l egalez”. Și eu cred că raportarea la Gusti și școala sa a fost ambivalentă: pe de o parte, Gusti a fost reabilitat cu surle și trâmbițe, iar pe de altă parte, în predarea sociologiei și în conceperea cercetărilor, se evita invocarea lui. Trebuie să precizez că Stahl nu din conformism politic aducea critici monografiei sociologice gustiene, ci din convingere proprie, formată încă în anii '30. Alături de Anton Golopenția, el pornise deja reformarea monografiei și a întregii practici de teren a Școlii gustiene.

Pe de altă parte, profesorul Chelcea are perfectă dreptate cu privire la pregătirea cadrelor didactice din noua secție de sociologie (practic, avea în vedere modul defectuos de selecție). Multe surse arată că pregătirea noi serii de sociologi nu a fost organizată, sub raport profesional-intelectual, la nivelul exigențelor. Tocmai din acest motiv consider reconfortantă sinceritatea mărturiei profesorului Andrei Stănoiu, care s-a mutat de la secția de filosofie la noua secție de sociologie: „Aș putea spune că am învățat sociologia din mers, odată cu studenții, citind lucrări de bază în domeniu, la început pregătindu-mă pentru seminarii și apoi pentru susținerea de prelegeri, participând la cursurile unor profesori, somități în domeniul sociologiei, cu multă experiență didactică și de cercetare, dintre care i-aș aminti, în mod special, pe marele sociolog, membru marcant al Școlii gustiene, profesorul Henri H. Stahl, cu care am și lucrat cel mai mult (și de la care am preluat cursul de demografie), pe profesorul Miron Constantinescu, la ale cărui cursuri am asistat cu regularitate, încă înainte de a deveni membru al catedrei, și pe profesorul Constantin Nicuță”. Cercetările viitoare vor demonstra dacă modul de recrutare a corpului profesoral a fost adecvat și, mai mult, care au fost consecințele acestei recrutări asupra formării tinerilor sociologi.

Nu mai puțin interesante sunt mărturiile primei serii de sociologi, dar în cadrul unei scurte recenzii nu putem intra în prezentarea lor. Trebuie să notăm, totuși, ca pe un fenomen interesant, că mărturiile celor care au început studiul sociologiei în 1966 – Gheorghe Crasnea, Ioan Mărginean, Vasile Secăreș, Florica Vasiliu și Maria Voinea – reflectă mai degrabă acumulările profesionale ulterioare decât rememorarea unor amintiri din studenție, ceea ce este firesc, până la urmă.

Cartea mai cuprinde, în afară de selecții ale unor vechi lucrări studențești, și stenograma unei mese rotunde prilejuită de apariția volumului, amintit mai înainte, al lui Ștefan Bosomitu. Dezbaterile organizată și moderată de profesorul Chelcea a prilejuit o serie de amintiri și reflecții legate de rolul și destinul lui Miron Constantinescu.

Acest volum aniversar va fi cu siguranță un document important în cercetarea propriu-zisă – *sine ira et studio* – a sociologiei românești.

Zoltán Rostás

CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ. *Modernitatea tendențială. Reflecții despre evoluția modernă a societății*, București, Editura Tritonic, 2016.

CÂTEVA CLARIFICĂRI CONCEPTUALE ȘI O PREMISĂ TEORETICĂ IMPLICITĂ

Modernitatea tendențială reprezintă „eșecul modernizării, dar și aplicarea incorectă a unui model de modernizare, responsabil pentru perpetuarea stării de subdezvoltare” (p. 49).

În corpul lucrării, autorul lămurește componenta supratemporală a modernității, calitatea sa de a fi „tendențială”: „Eu argumentez că modernitatea se afirmă ca tendențialitate a unui proces de modernizare care nu produce transformările profunde în societățile rezistente la schimbare, fiindcă dezvoltarea modernă nu include transformarea lor de ansamblu, ci numai pe nivelurile politic, instituțional și juridic (p. 92)”.

Premisa implicită a lucrării profesorului C. Schifirneț este *precaritatea*. Ideea nu este nouă, fiind pe deplin teoretizată de Constantin Noica în *Devenirea întru ființă* și, chiar mai devreme în gândirea sociologică de la noi, prin teza formelor fără fond a *Junimii* (vizibilă în special la Maiorescu și Eminescu). Astfel, raportându-se la modernitate ca la un proces neîncheiat, profesorul C. Schifirneț arată: „Societatea actuală cunoaște modernitatea tendențială, un proces de modernitate neîncheiată, dar există ca realitate tendențială fiindcă proiectele de dezvoltare nu sunt înfăptuite în integralitatea dimensiunilor și principiilor proceselor de modernizare. În consecință, modernitatea este mai mult o speranță și un fel spre care se tinde continuu (p. 93)”.

Înțelegem că, fiind precară ca modernizare, modernitatea este *tendențială*.

Nu în ultimul rând, prin această abordare, C. Schifirneț aduce cititorul la confluența sociologiei dezvoltării subdezvoltării cu filosofia precarității, atingând preocuparea prezentă în teza gustiană a actualității sociale. Este aici o intenție de abordare complexă, tot mai rară în literatura de specialitate, inclusiv de la noi, care rămâne adesea captivă în detaliul nesemnificativ. Prin discuția despre marele ciclu temporal numit „modernitate”, atât ca etapă naturală, cât și ca element concret, pus în operă drept „modernizare”, C. Schifirneț se înscrie în linia gânditorilor preocupați de lucrurile semnificative.

Spre deosebire de modernitate, totuna cu *actualitatea*, „modernizarea este acțiunea de a da unui lucru sau unei stări de lucruri caracteristicile cerute de actualitate ori de a-i conferi adaptarea la cerințele prezentului (p. 42)”.

Autorul este optimist. Deși dispus să relativizeze termenul, nutrește convingerea că modernitatea nu reprezintă doar o etichetă, ci un conținut. Modernitatea este localizată de autor cu precizie, în „actualitate”.

CÂTEVA DISTINCȚII UTILE

Constantin Schifirneț face o serie de distincții, utile din mai multe perspective, asupra chestiunii modernității, modernizării și potențialului de dezvoltare – numit aici „tendențialitate”. Astfel, punctează:

– **cele trei perspective asupra termenului de modernitate:** „Analizele asupra modernității cuprind cel puțin trei direcții de cercetare. Potrivit celei dintâi, modernitatea se produce și se manifestă în același mod în toate societățile. Prin urmare, societățile non-occidentale ar trebui să parcurgă aceleași faze de evoluție unică, devenind moderne dacă sunt industrializate, urbanizate și democratizate. Potrivit celei de a doua, modernitatea non-occidentală este una târzie și, inevitabil, ea este rezultatul reproducerii modernității occidentale. Când vorbim despre modernitate târzie ne referim, de fapt, la o modernitate produsă mai târziu decât în Occident, dar o modernitate care ar

urma același *trend* ca în Occident. Cea de a treia direcție susține că modernitatea specifică societăților non-occidentale se diferențiază datorită relativei independențe a tradițiilor culturale față de dezvoltarea economică, tradiții foarte adânc imprimate în subconștientul colectiv... (p. 11)”;

– **diferența dintre modernitate ca scop și modernizare ca proces:** „Modernitatea este un efect al modernizării (p. 41)”.

– **diferența dintre conținuturile modernității** (individualism, economie dezvoltată, societate de consum etc.);

– **nu în ultimul rând, nu e lipsita de interes nici trecerea în revistă a tipologiilor teoretice contemporane privind tipurile de modernitate:** *reflexivă* (Giddens), *lichidă* (Bauman), *organizată* (Wagner), *multiplă* (Eisenstadt) – pentru a cita câteva dintre distincțiile cele mai utile.

Un alt mesaj important pe care îl transmite lucrarea constă în observația că, în esență, modernitatea de tip occidental este de tip economic. Mesajul acesta, deosebit de puternic, trebuie dus mai departe, situându-se pe aceeași linie cu *Filosofia banilor* a lui Simmel și cu *Mcdonaldizarea societății* a lui Ritzer. „Termenul de modernitate tendințială este potrivit pentru înțelegerea procesului de modernizare în societățile cu o economie precară (p. 13)”.

Cu o asemenea lucrare C. Schifirneț își propune să recupereze din „modernitate” noțiunea de *potențial* și să redea, astfel, într-o nouă exprimare, demnitatea unei sociologii locale poate prea provinciale în complexe sale față de „rămânerea în urmă față de” Vest, o abordare excesiv preocupată de „europenizarea” noastră. Fiecare societate are dreptul de a se dezvolta la *propriul potențial* și aceasta este încă o paradigmă insuficient explorată în sociologia contemporană, inclusiv cea românească.

Radu Baltasiu

SORIN NEGRUȚI, *De la persoană la personalitate*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2016, 224 p.

Lucrarea reprezintă ultima secvență a trilogiei cu același nume, materializată în anul 2011 cu *Personalitatea, o explorare multidimensională și interdisciplinară* și cu *Relaționarea, o explorare multidimensională și interdisciplinară*, un an mai târziu, 2012.

O primă notă de originalitate a abordării lui Sorin Negruți este substituirea conceptului de „individ”, vag și protouman, cu cel de „persoană” – identitate supusă structurării evolutive în multitudinea condițiilor vieții, modelată de experiența de specie, valori psihoistorice, potențe acționale și relaționale. Persoana este punctul-origine al vectorului „personalitate”, ce tinde spre module imprezvizibile sub acțiunea factorilor de progres pe care autorul îi studiază și îi redă sistematic.

Cum ne putem explica patosul și productivitatea ideatică a lui Sorin Negruți în aria atât de complexă a personalității?

Serge Moscovici, remarcabil sociolog francez de origine română, explică fenomenul reprezentărilor sociale printr-o triplă cauzalitate: atribuire, interferențe și tranziție între cele două paliere. Autorul acestui demers este „omul statistician”, cu creierul său ce funcționează ca un „calculator infailibil” (vezi *Psihologia câmpului social reprezentări sociale*, coord. A. Neculau, București, Editura Științifică și Tehnică, 1995, p. 59).

Printr-o coincidență psihoistorică, avem în față opera unui statistician autentic care-și exprimă, elevat și accesibil, o reprezentare despre personalitate. Ne aplecăm asupra acestui demers cu interes și cu exigență.

Mai întâi, psihologii trebuie să aibă o satisfacție că domeniul lor de competență, ce funcționează azi cu peste 50 de subdomenii, este accesibil ca receptivitate, utilitate și extrapolare, unor specialiști din alte domenii, iar în trecut, direcții de progres au fost deschise și valorificate de filosofi, matematicieni, medici, biologi, esteticieni, sociologi etc.

Discursul temperat și edificat al autorului ne convinge de faptul că toate bulversările vieții țin de relaționare, un real emergent ce începe cu asimilația clorofiliană și continuă în comuniunea animală, apoi cu formele de guvernare, pacea și „cosmosul” sentimental. Materialul de analiză îl reprezintă trei module ale existenței umane: corporalitatea fizică, trăirea sensibilă și elevația spirituală. Autorul face apel la științele fizice, umaniste și religie.

Asemenea unui dascăl-grădinar, contingentă astrală definită ca atare de Augustinus și Thomas d'Aquino în mileniile I și II, autorul apare ca cititor, gânditor și sfătuitor pentru semenii săi căutători ai adaptării pentru supraviețuire; selfmanagementul creativ, axat pe potențialul energetic-informațional personal, este argumentat ca „pivotal al funcționării și dezvoltării socio-economice” (p. 26). Referirea la Antony Flew, cu operă în ateism și teism, este edificatoare (*Există Dumnezeu*, 2014).

Cele trei părți ale abordării, privind întreținerea trupului, utilizarea psihicului și accesarea spiritului, nu sunt exerciții de aplicare, ci arii de verificare și demonstrare a principiilor „managementului personal”, ca operă majoră ce imprimă sinelui atributul astrului ceresc ce asigură viața terestră ca ființare, dezvoltare și menire.

Dacă ne referim la utilizarea psihicului, textul ne precizează diferențele dintre *hard* și *soft*, imaginea de sine și viața de relație, asumarea identității de gen și proiecția erotică. În capitoul respectiv, conceptele de interiorizare și modelare promovate de ideologia deterministă sunt depășite de conotațiile asumării și descentrării prin participare, expectanță și empatie.

Obiectul educației, ca operă socială în progres continuu, este definit prin „reguli de folosire” și „norme de relaționare” (precum conducerea unui vehicul în trafic). Evoluția persoană-personalitate este tradusă în termeni de productivitate creativă, aptitudini diverse, originalitate și impact social.

Ca recenzent, psiholog de formație, cercetător și profesor, după profesia de tehnician (și autorul are ani de politehnică!), simt nevoia unei obiectii benefice: termenul „vocație” a fost folosit multe decenii în psihologia muncii cu conotația difuză de profesie și carieră; totuși, „predispoziția” a însemnat o capacitate genetică jucând un rol de „condiție pentru dezvoltare” în mai multe arii de competențe. Astăzi, în psihologie, raportul „lucrative” cu lumea este definit prin trei paliere: *job*, *carieră* și *vocație*. Termenul predispoziție este o condiție organic-funcțională pentru cele trei paliere.

Ca statistician surprins în paradigma lui S. Moscovici, S. Negruți invocă exemple edificatoare din istoria civilizației, în care personaje cu originalitate și realizări remarcabile au trecut de la persoană la personalitate prin distorsiuni ale „atribuirii” sociale, relaționării și autorealizării. În selfmanagementul relevat prin exemple și definiții, identificăm așa-zisul triunghi de aur al managementului de succes: competența, responsabilitatea, autoritatea. Tratatul de față vizează geneza acestei excelențe în procesele de educație și autoeducație. Proiectat pe ambientul uman, sinele este pentru personalitate ca soarele pentru lumea vie: factor hotărâtor al dezvoltării personale și sociale; vârstele omului nu se mai presează reciproc precum faliile tectonice, ci sunt cele „trei fețe” poetizate de Lucian Blaga: jocul, iubirea și înțelepciunea, pe solul veseliei, iubirii și înțelepciunii. Sinele este soarele ce străbate prin contingentă și productivitate ceața depresiei, rătăcirilor și temerilor.

Aceste iluminări l-au încurajat pe autor să treacă la *Accesarea spiritului* (partea a III-a), ca replică a contemporaneității la elanul teologic de două milenii. Două dimensiuni i se pare necesar să fie abordate: împlinirea personală și progresul social. În planul unei imaginații de cercetător, aș fi curios pe care din aceste două elaborări le-ar alege mai întâi, pentru studiu, un adolescent sau un senior!

În rezumat la ultima parte, Sorin Negruți identifică în edificarea și funcționarea personalității rolul credinței, cheie de boltă în „arhitectura” personalității. Este de apreciat că termenul credință este folosit într-un context de scientizare psihologică, ca încredere, expectanță și cutezanță în tot spectrul, de o viață, al împlinirii proprii, relaționării și sensului vieții. Adevărat, căutând un *pattern* al împlinirii personale, autorul invocă sub multiple aspecte modelul hristic, respectat și exersat în ultimele două milenii. Argumentează și instrumentează valorile umane ale progresului: libertatea (ce începe cu sănătatea), tendința spre excelență, orientarea actelor volitive după normele binelui comun, conștiința propriilor resurse, empatia.

Abordarea este scientistică, ancorată, de exemplu, în materie de libertate, în epoca iluministă a lui Cantemir și Voltaire, care proiectau libertatea pe fondul competențelor personale.

După ce definește trei etape ale împlinirii personale, conștientizarea sinelui (a propriei meniri), perfecționarea modului de a fi (*metanoia* sau pocăința), transcendența plăcerii și puterii (mântuirea), autorul își încheie demersul cu o perspectivă personologică asupra progresului social (capitolul 6 al părții a III-a). După ce conturează trei aspecte ale progresului social, solidaritatea, competitivitatea și toleranța, argumentează impactul a patru mari factori de progres: respectarea normelor sociale, asumarea și îndeplinirea rolurilor sociale, promovarea păcii și mentoratul civic.

Elanul investigativ și editorial, ideea, argumentarea faptică și bibliografică sunt în deplin respect față de tema abordată și de cititor.

Grigorie Nicola